

#ULUSLARARASI DİPLOMASİ HUKUKU VE DOKTORLAR: KISA BİR TAHLİL*

(INTERNATIONAL LAW OF DIPLOMACY AND PHYSICIANS: A SHORT ANALYSIS)

Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Anıl ÇAMYAMAÇ**

ÖZ

Uluslararası hukuk her zamankinden daha karmaşık olarak müte-nevvi yaklaşımı zarurî kılmaktadır. Bu bağlamda, belirli durumlar çerçe-vesinde uluslararası hukuk birçok bilim dalıyla bağlantılandırılabilir. Her ne kadar bu bağlantı sınırlı olsa da tıp bu alanlardan biridir. Silâhlı çatışmalardaki doktorların, daha kesin bir ifadeyle tıbbî personel özel bir korumaya ilişkin belirli düzenlemelere sahiptir. Diğer bir alan ise, ulus-lararası hukukta sağlığın genel olarak düzenlenmesidir. Böylece, burada temel ilgi Dünya Sağlık Örgütü'ndedir. Ancak, gerçek ve sınırlı anla-mında diplomasi ne durumdadır? Bir doktor, gerek diplomatik, gerek başka bir biçimde misyon personeline dâhil edilebilir mi? Eğer cevap olumluysa, bunun sonuçları ne olacaktır? Bu çalışmada, tüm bu soruların cevapları kısaca araştırılacaktır.

^H Hakem denetiminden geçmiştir.

* Bu makale 07.05.2021 tarihinde Yayınımıza ulaşmış olup, 13.06.2021 tarihinde birinci hakem; 23.06.2021 tarihinde ikinci hakem onayından geçmiştir.

** İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı. anil.camyamac@bakircay.edu.tr.; ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8476-9110.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Bu makaleye atıf için; ÇAMYAMAÇ, Anıl, “Uluslararası Diplomasi Hukuku ve Doktorlar: Kısa Bir Tahlil” İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt No.: 1, Sayı No.: 2, 2020, s. 263-282.

Anahtar Kelimeler: Doktorlar, “Diplomasi Hukuku, Bir Diplomatik Misyonun Üyesi, Ayrıcalıklar ve Bağışlıklar, Tıbbî Ataşe

ABSTRACT

International law, as complicated as ever, requires diversified approach. In this respect, under certain circumstances many scientific fields could be associated with international law. Although its association is limited, medicine is among those fields. The situation of physicians, or medical professionals to be exact, at armed conflicts have particular regulations relating to a specific protection. The other field would be the general regulation of health in international law. Henceforth with, the WHO is the main concern as such. But, what about diplomacy in its real and restricted meaning? Could a physician be included in the mission as a personnel either diplomatic or otherwise? If the answer is affirmative, then what would be the consequences? In this essay, all the answers of these questions will briefly be analyzed.

Keywords: Physicians, Law of Diplomacy, Member of a Diplomatic Mission, Privileges and Immunities, Medical Attaché

Giriş

Uluslararası hukukta doktorlar, daha geniş anlamıyla tıbbî personelden bahsedildiğinde, akla ilk gelen, hattâ belki de tek gelen husus uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde tıbbî personelin korunmasına dair kurallar olmaktadır.¹ Doktorlar bir yana, yine tıp bilimiyle alâkalı olarak uluslararası örgütler çerçevesinde, özellikle de Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bünyesindeki düzenlemeler ve bunların iç hukuka etkileri de uluslararası hukuk dâhilinde düşünülebilecek bir diğer başlık olabilecektir.² Ancak, uluslararası diplomasi hukuku ile doktorlar arasında, en

¹ Bu konuya dair meselâ bkz. Jann Kleffner, ‘Protection of the Wounded, Sick, and Shipwrecked’, in Dieter Fleck (ed), *The Manual of International Humanitarian Law* (2nd edn, Oxford University Press 2008) 325 esp. 344-350; Anıl Çamyamaç and Serkan Çınarlı, ‘Uluslararası Silâhlı Çatışmalar Hukuku Çerçevesinde Tıbbî Personelin Durumu’, in Hakan Hakeri and Cahit Doğan (eds), (II. Uluslararası Tıp Hukuku Kongresi, Antalya, 21-23 Eylül 2017) *Bildiriler Kitabı* (Adalet Yayınevi 2018) 413-426

² Bu konuda gerek uluslararası doktrinde gerek ulusal doktrinde önemli çalışmalar mevcuttur. Bunlar arasında şu eserlere bkz. Edward Yemin, *Legislative Powers in the*

azından ilk bakışta, bir bağlantı kurmak pek de alışılâgelen bir husus değildir.

Oysa bir dönem, aşağıda da inceleneyeceği üzere, diplomatik misyon kadrosu dâhilinde doktorlara da yer verilebildiği örneklerle sabit bir gerçektir. Bu çerçevede, doktorların diplomatik misyon dâhilinde herhangi bir statüsü olup olmadığının inceleneyeceği bu çalışmada tarihî örnekler ile günümüz mevcut düzenlemeleri ve uygulamaları ele alınmaya çalışılacaktır. Çalışmanın odağında diploması hukukunun olmasının da bir sonucu olarak 1961 tarihli Diplomatik İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesi³ temel metin olarak göz önünde tutulacaktır.⁴

United Nations and Specialized Agencies (1st edn, A.W. Sijthoff 1969) 181-205; David M. Leive, *International Regulatory Regimes: Case Studies in Health, Meteorology and Food* vol I (1st edn, Lexington Books 1976) 1-152; Uğur Samancı, ‘Uluslararası Sağlık Tüzüğü (2005) ve Hukukî Niteliği’ (2014) 16(2) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 113, 169; Anıl Çamyamaç and Serkan Çınarlı, ‘Dünya Sağlık Örgütü’nün Hukukî Yapısı’ (2016) 1(1) KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 43, 64-66; Uğur Samancı, ‘Dünya Sağlık Örgütü ve Normatif İşlevi’ (2016) 18(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 55, 89

³ 18 Nisan 1961 tarihinde kabûl edilen ve 24 Nisan 1964 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 1961 tarihli Diplomatik İlişkilere Dair Viyana Sözleşmesi’ne günümüzde aralarında Türkiye’nin (6 Mart 1985) de bulunduğu 192 devlet taraftır. Sözleşmenin orijinal metinleri için bkz. United Nations ‘Vienna Convention on Diplomatic Relations’ (1964) 500(7310) United Nations-Treaty Series 95, 221. Sözleşmenin Türkçe resmî metni için bkz. RG 12.24.1984/18615. Bundan sonra kısaca 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi olarak anılacaktır. 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi’ne dair ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. Kamuran Reçber, *Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku* (1st edn, Dora Yayınları 2011) 31-84; Eileen Denza, *Diplomatic Law: Commentary on Vienna Convention on Diplomatic Relations* (4th edn, Oxford University Press 2016); Christian Oelfke, *Vienna Convention on Diplomatic Relations of 18 April 1961: Commentaries on Practical Application* (1st edn, BWV: Berliner Wissenschaft-Verlag 2018).

⁴ Uluslararası alanda diploması hukukunun kodifiye edilmesi ilk olarak 1928 tarihli Havana Sözleşmeleriyle gerçekleşmiştir. Ancak bu konudaki çalışmalar esas olarak II. Dünya Savaşı sonrasındaki döneme denk gelmektedir. Birleşmiş Milletlerin çatısı altında Uluslararası Hukuk Komisyonunun bu konudaki çalışmaları diploması hukukunda bir dizi antlaşmayı beraberinde getirmiştir. Bunlardan en önemlisi, 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi olmaktadır. Bu sözleşmenin yanı sıra, diploması hukukunu tamamlayan diğer sözleşmeler arasında ise şu sözleşmelere yer verilebilecektir: 1946 tarihli Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalıklarına ve Bağışıklıklarına Dair Sözleşme; 1947 tarihli Uzmanlık Örgütlerinin Ayrıcalıklarına ve Bağışıklıklarına Dair Sözleşme; 1963 tarihli Konsolosluk İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesi; 1969 tarihli Özel Misyonlara Dair Sözleşme; 1975 tarihli Evrensel Nitelikli Uluslararası Örgütlerle İlişkilerinde Devletlerin Temsiline Dair Viyana Sözleşmesi. Bu sözleşmelere ayrıca böl-

I- Genel Olarak Diplomasi Hukukuna Bakış

Devletler arasında diplomatik ilişki kurulup kurulmayacağı ilgili devletlerin doğrudan kendilerinin belirleyecekleri bir husustur. Diğer bir deyişle, devletler arasında diplomatik ilişki kurulması bir zorunluluk teşkil etmemektedir. Bu çerçevede, diplomatik ilişki kurulması için devletler kendi aralarında anlaşmaktadır. Diplomatik ilişki kurulsa bile, sürekli temsilcilik oluşturulması da bir zorunluluk değildir. Ancak, diplomatik ilişki kurulup, sürekli elçilikler oluşturulursa, oluşturulan bu diplomatik misyonların içerdiği görevliler önem kazanmaktadır. Çünkü devletlerini kabûl eden devletin ülkesinde temsil etmekle görevli olan diplomatik misyonların gerek bu temsili gereği gibi yerine getirmesi, gerek de temsil ettikleri devlete ve onun halkına duyulan saygının bir göstergesi olarak diplomatik misyonlar ve onu oluşturan kimseler diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklara sahip kılınmıştır.⁵ Özellikle bu ayrıcalık ve bağışıklıkların uygulanması diplomatik misyonu teşkil eden kişilerin, yâni kadronun belirlenmesiyle yakından ilişkili olmaktadır.

Öncelikle vurgulanmalıdır ki, 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi'nde de açıkça düzenlendiği üzere, misyon kadrosunun oluşturulmasında yetkili kılınan, doğal olarak, gönderen devletin kendisidir.⁶ Ancak, Sözleşmede, kabûl eden devletin misyonun makul düzeyde tutulmasını talep edebileceği de açıkça düzenlenen bir husustur.⁷ Açıklamak gerekirse, misyon kadrosunun oluşturulmasında temel hak ve düzenleme yetkisi gönderen devlete aitken, sınırlı da olsa kabûl eden devlete de kadroya, en azından genişlik bağlamında müdahalede bulunma yetkisi tanınmıştır.

gesel ve spesifik bazı sözleşmeler de eklenebilir. Devletlerin aralarında yapmış oldukları ikili anlaşmalar da yine göz önüne alınabilecektir.

⁵ 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi Girişi 4. Paragrafı şu şekilde kaleme alınmıştır: “Bu gibi ayrıcalıkların ve bağışıklıkların amacının fertleri yararlandırmak olmayıp, Devletleri temsil eden diplomatik misyonların görevlerinin etkin şekilde yapılmasını sağlamak olduğunu müdrik bulunarak, ...”. Görüldüğü üzere, bu belirleme çerçevesinde 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi'nde diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıkların hukukî dayanağı olarak hem işlevsel teoriye hem temsil teorisine işaret edilmiştir. Ayrıca, diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıkların dayanağına dair teorilere ilişkin meselâ bkz. Grant V. McClanahan, *Diplomatic Immunity: Principles, Practices, Problems* (1st edn, Hurst & Company 1989) 27-34; Anıl Çamyamaç and Zekiye Özen İnci, *Uluslararası Hukuk ve Ceza Hukuku Yönleriyle Diplomatik Bir Bağışıklık Olarak Ceza Yargısından Muafiyet* (1st edn, Seçkin 2020) 40-46

⁶ 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 7

⁷ 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 11

Kabûl eden devlet uygun görmediği şahısları bu bağlamda öncelikle *persona non grata* olarak ilân edebilecektir.⁸

Esasen bakıldığında, diplomatik misyon üyeleri için sağlanan ayrıcalık ve bağıışıklıklar sadece misyonun diplomatik görevlilerine değil, belirli oranlarda diplomatik niteliği haiz olmayan personelle birlikte aile üyelerine ve hattâ diplomatik kuryeye dahi tanınmaktadır.⁹

Diplomatik ayrıcalık ve bağıışıklıkların bu denli genişletilmesinin doktrinde eleştiri konusu da yapıldığı gözlenmektedir.¹⁰ Bu temel açıklamalardan sonra, konuya öncelikle misyonun kadrosunun sayılmasıyla devam edilmesi uygun olacaktır.

Normal olarak misyon kadrosunda bulunan şahısları sıralamak gerekirse: Misyon şefi başta olmak üzere, misyonun diplomatik rütbeyi haiz personeli mucibince I. Katip, II. Katip, III. Katip ile varsa ataşeler ile diplomatik rütbeyi haiz olmayan personel. Bu son ana grubu, yâni diplomatik rütbeyi haiz olmayan personeli iki temel grupta incelemek mümkündür: Teknik ve idarî personel ve hizmetliler sınıfı.¹¹

⁸ Persona non grata müessesesi 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 9'da şu şekilde düzenlenmiştir: "1. Kabul eden Devlet, herhangi bir zaman ve kararının gerekçesini açıklamak zorunluluğunda olmaksızın, gönderen Devlete misyon şefinin veya misyon diplomatik kadrosunun herhangi bir üyesinin istenmeyen şahıs (persona non grata) olduğunu veya misyon kadrosunun herhangi bir başka üyesinin kabule şayan olmadığını bildirebilir. Bu takdirde, gönderen Devlet, duruma göre, ilgili şahsı geri çağırır veya misyondaki görevine son verir. Bir şahıs kabul eden devletin ülkesine gelmeden önce de istenmeyen veya kabule şayan olmayan şahıs olarak ilân edilebilir.

2. Gönderen Devlet bu maddenin 1 inci fıkrasında kayıtlı yükümlülüklerini yerine getirmeyi reddeder veya makul bir süre içinde yerine getirmezse, kabul eden Devlet ilgili şahsı misyonun bir üyesi olarak tanımayı reddedebilir".

Persona non grata müessesesini içeren 9'uncu maddeye dair ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. Denza (n 3) 61-73; Oelfke (n 3) 93-98

⁹ 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 29-38

¹⁰ Bu konuya dair açıklamalar için bkz. Çamyamaç and İnci (n 5) 111 and dipnot 207

¹¹ Diplomatik misyon kadroları bağlamında, gerek 1961 öncesindeki duruma, gerek 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi düzenlemeleri çerçevesindeki duruma dair ayrıntılı açıklama ve değerlendirmeler için bkz. David Jayne Hill, 'The Classification of Diplomatic Agents' (1927) 21(4) American Journal of International Law 737, 742; Francis Deák, 'Classification, Immunities and Privileges of Diplomatic Agents' (1928) 1(3) Southern California Law Review 209, 216-222; Yehuda Zvi Blum, 'Diplomatic Agents and Missions', in Rudolf Bernhardt (ed), Encyclopedia of Public International Law: International Relations and Legal Cooperation in General-Diplomacy and Consular Relations, vol 9, (1st edn, North-Holland 1986) 89, 94; Jean J. Salmon, 'Members of the Staff of Diplomatic Missions', in Rudiger Wolfrum (ed), Max

Misyon üyelerinin hepsi aynı koşul ve şartlarda ve aynı derecede diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıkları haiz değildir. Özellikle misyonun teknik ve idarî kadrosu üyeleri ve onlarla birlikte oturan aile üyeleri diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan kabûl eden devletin vatandaşı olmamak veya kabûl eden devlette sürekli ikamet etmemek koşullarıyla yararlanabilir.¹² Ancak, teknik ve idarî kadro üyelerinin kabûl eden devletin medenî ve idarî yargısından bağışıklığı görevin ifası dışında yapılan fiilleri kapsamayacaktır. Ayrıca, bu şahıslar, ithal olunan mallarla ilgili gümrük vergileri, resimler ve ilgili ücretlerden bağışıklıktan ise, yalnızca kabûl eden devletin ülkesine ilk girişleri sırasında faydalanabileceklerdir.¹³ Hizmetliler kadrosu açısından ise, diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklar oldukça sınırlıdır.¹⁴ Özel hizmetçiler açısından ise, kabûl eden devletin vatandaşı veya sürekli mukimi olmamak kaydıyla doğrudan sadece aldıkları ücretlerde vergi ve resim bağışıklığından yararlanabilirler. Bu minvalde, özel hizmetçilerin başkaca bir ayrıcalık veya bağışıklıktan yararlanmaları kabûl eden devlete bağlı kılınmıştır.¹⁵

II- Tarihsel Perspektiften Doktorların ve Misyonların Arasındaki İlişkinin Ortaya Konulması

Diplomatik misyon kadroları dâhilinde veya onun dışında fakat misyonun bir biçimde üyesi konumunda doktorların bulunup bulunamayacağının analizi hususunu evveliyatla tarihsel bir perspektiften ele almak doğru olacaktır. Bu minvalde, doktrinde yer verilen bilgiler göz önüne alındığında, en azından belirli bir dönem, doktorların diplomatik misyonun kadroları dâhilinde yer aldıkları görülmektedir. Bu çerçevede, Babür İmparatorlarının yabancı ülkelere gönderdiği elçilerin mahiyetin-

Planck Encyclopedia of Public International Law (On-line edn, April 2009) <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e962> Erişim Tarihi 01 July 17. Ayrıca, bkz. Denza (n 3) 79-83 and 91-94; Oelfke (n 3) 105-108 and 115-117

¹² 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 37/2

¹³ 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 37/2

¹⁴ Misyonun hizmetli kadrosunun diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanmasına dair 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 37/3 şu şekildedir: “Misyonun, kabûl eden Devletin vatandaşı olmayan veya daimî surette orada mukim bulunmayan hizmet kadrosunun üyeleri; görevlerinin ifası sırasında yapılan fiiller bakımından bağışıklıktan, işleri dolayısıyla aldıkları ücretlere ilişkin vergi ve resim bağışıklığından ve 33’üncü maddede belirtilen bağışıklıktan yararlanırlar”.

¹⁵ 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 37/4

de bir doktorun da olduğu belirtilmektedir.¹⁶ Endülüs Emevi Devleti de aynı zamanda bir doktor olan Hasday bin Şarput'u diplomat olarak kullanmış; özellikle Kutsal Roma-Germen İmparatoru I. Otto nezinde görevlendirmiştir.¹⁷ Benzer şekilde, *Bynkershoek* büyükelçilere eşlik eden ve onların hizmetinde olanların büyükelçinin maiyetini teşkil ettiğini belirtmiş ve onların arasında doktorları da saymıştır.¹⁸ İran'daki tıbbî gelişimi değerlendiren eserinde *Elgood*, ilk olarak, 1799 yılında gönderilen Fransız ve İngiliz misyonlarıyla İran'a doktorların geldiğini ifade etmiştir.¹⁹ Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk sağlık ataşesinin 1948 yılında Brüksel, Paris ve La Haye elçiliklerinde görevlendirildiği ifade edilmektedir.²⁰ Ancak, araştırmalarımızda bu bilgiyle çelişen bazı kesin verilere ulaşılmıştır. Meselâ, 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yayınlanan *The Tripod* adlı yayında dönemin Dışişleri Bakanı *Lansing*'in Dr. *J.P. Webster*'in Avrupa'daki karışıklıklara ilişkin Berlin'deki Birleşik Devletler Büyükelçisinin özel asistanı olmasına yönelik randevu verildiği; bunun da anlamının Dr. Webster'in Birleşik Devletler'in Almanya sefaretinin tıbbî ataşesi olması olduğuna işaret edilmiştir.²¹

¹⁶ Bkz. N.R. Farooqi, 'Diplomacy and Diplomatic Procedure under the Mughals' (2004) 7(1) *Medieval History Journal* 59, 78

¹⁷ Bkz. Nicholas Drocourt, 'Christian-Muslim Diplomatic Relations. An Overview of the Main Sources and Themes of Encounter (600-1000)', in David Thomas and Alexander Mallett (eds), *Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History*, vol. 2 (900-1050) (Brill, 2010) 61 and dipnot: 142

¹⁸ Bkz. Cornelius van Bynkershoek, *De foro legatorum liber singylaris* (A Monograph on the Jurisdiction over Ambassadors in Both Civil and Criminal Cases) (Gordon J. Laing tr, Clarendon Press 1946) 74

¹⁹ Bkz. Cyril Elgood, *A Medical History of Persia and the Eastern Caliphate* (From the Earliest Times until the Year A.D. 1932) (1st edn, Cambridge University Press 1951) 439ff

²⁰ Bkz. Matthew D. Brown and others, 'Bridging Public Health and Foreign Affairs: The Tradecraft of Global Health Diplomacy and the Role of Health Attachés' (2014 September) 3(3) *Science & Diplomacy* <https://s3.amazonaws.com/academia.edu/documents/46453714/Bridging_Public_Health_and_Foreign_Affai20160613-23878-113sfp5.pdf> Erişim Tarihi 31 March 20.

²¹ Bkz. 'News of the Alumni' *The Tripod* (Hartford, Connecticut, 10 March 1916). Dr. Webster'in daha sonrasında tıbbî ateşe görevi ile Birleşik Devletler'in Berlin Büyükelçiliğine kendisi gibi dört doktorlarla gönderilmiş olduğu; ancak dönemin Büyükelçisi Gerard'ın tıp doktoru isterken öngördüğü 30 yaşının üzerinde ve Almanca konuşma kriterlerini Webster'la birlikte gelen gelen Irwing'in karşılamaması ve dahası birisinin jinekolog olması (ki savaş esirleri arasında kadın bulunmaması da göz önüne alındığında) dolayısıyla Büyükelçi tarafından sadece bu iki doktorun geri çağrılmala-

Bu konuda İngiliz Mahkemesi tarafından 2 Mayıs 1765 tarihinde verilen *Lockwood v. Dr. Coysgarne Dâvası*'nda²² Mahkemenin yorumu doğrultusunda büyükelçilerin maiyeti arasında doktorların bulunabildiği açıkça anlaşılmaktadır.²³ İlâve etmek gerekir ki, 1934 yılında İran Büyükelçiliğinin kendilerine yönelttiği bir soru üzerine Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı, elçiliklere eskiden Bakanlığın, kendi vatandaşı olan doktorları yabancı devlet diplomatik listesinde kabûl ettiğini bildirmiştir.²⁴ Bu cevabın da gösterdiği üzere, doktorların misyon personeli olarak diplomatik listelere²⁵ kayıtlanabildiği görülmektedir.

Eski zamanlarda elçi veya murahhasların açıkça maiyetinde yer aldığı görülen doktorların durumunun bir nebze daha açığa çıkartılması yerinde olacaktır. Evveliyatla üzerinde durulmalıdır ki, sürekli elçilikler gelişip yaygınlaştıkça ve bu çerçevede diplomatik misyonun kadrosu daha belirgin hâle geldikçe doktorlar alt başlığını taşıyan açık bir diplo-

rının talep edildiği de aktarılmaktadır. Bkz. Timothy Leo Lohof, 'Berlin Embassy of James Watson Gerald: Reflections of a Diplomatic Paradigm Shift 1913-1917' (Master of Art Thesis, Montana University 1997) 73 and dipnot: 108 <<https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5748&context=etd>> Erişim Tarihi 03 June 21

²² Dâva, Bayyera Elçisi Kont Haslang'ın doktoru olma görevini üstlendiği iddia edilen kişinin durumuyla ilgilidir. Kişinin tek bir hastasının olmaması, elçilik personeline reçete yazdığı iddiasını kanıtlayamaması gibi hususlar sebebiyle kişi aleyhine karar verilmiştir. Bu minvalde, Dr. Coysgrane'nin esasen borçlarından kurtulmak adına bu yola başvurduğu ve iyiniyetli bir hizmetli olmadığı kabûl edilmiştir. Dâvaya ilişkin bkz. James Burrow, Reports of Cases Adjudged in the Court of King's Bench, vol. III (1st edn, J. Butterworth and Son MDCCLXXI) 1676, 1679

²³ Nitekim bu yorum hukuk camiası tarafından da paylaşılmaktadır. Bkz. Richard Vaughan Barnewall and Cresswell Cresswell, Reports of Cases Argued and Determined in the Court of King's Bench, vol. I (1st edn, J. Butterworth and Son 1823) 557

²⁴ Sonrasında bu duruma dair birtakım koşullar da sıralanmıştır. Bkz. Green Haywood Hackworth, Digest of International Law, vol. IV, (1st edn, United States Government Printing Office 1942) 433

²⁵ Diplomatik liste, her bir devletin kabûl eden devleti ülkesindeki misyonunda yer alan şahısların isimlerini içeren ve kabûl eden devletin Dışişleri Bakanlığı tarafından dö-nemsel olarak yayımlanan listelere verilen addır. Bu konuda bkz. Melquiades J. Gamboa, A Dictionary of International Law and Diplomacy (1st edn, Central Lawbook Publishing, Co., Inc., & Oceana Publications, Inc. 1973) 94. Diplomatik liste, sadece yerleşik değil, yerleşik olmayan diplomatik kadroları da içeren bir listedir. Bkz. Geoff R. Berridge and Lorna Lloyd, The Palgrave MacMillan Dictionary of Diplomacy (3rd edn, Palgrave MacMillan 2012) 106. Ayrıca, bkz. McClanahan (n 5) 86-91; Çamyamaç and İnci (n 5) 83

matik kadronun bulunmadığı görülmektedir. Nitekim bu yönde Dr. T'ye dair hâdise aktarılabilir. Tokyo'da kendisini Birleşik Devletler Büyükelçiliğinin doktoru unvanı ile tanıtan Dr. T hakkında sorulan soruya yönelik 1918 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'na Dışişlerinin verdiği cevapta; Dışişleri bünyesinde bu yönlü bir kadro bulunmadığı, bunun yaratılmasının da Dışişlerinin yetkisinin dışında olduğu belirtilmiş; buna karşılık hiçbir resmî önem arz etmese de Dr. T'nin bu unvanı kullanmasında sakınca bulunmadığı ve bununla birlikte Tokyo Büyükelçisi'ne Dr. T'ye *fahrî* büyükelçilik doktoru unvanının verilmesi için bir emir verildiği aktarılmıştır.²⁶ Birleşik Devletler Dışişlerinin açıkça ortaya koyduğu üzere, bu yönlü bir diplomatik kadro dışişleri bünyesinde bulunmamakta ve bu yönlü bir kadronun yaratılması da Dışişleri Bakanlığının yetkisi dâhilinde olmamaktadır. Buna karşılık, Dışişleri herhangi bir resmî önemi olmayan fahrî elçilik doktoru şeklinde bir unvanın şahsa verilmesinde bir sakınca görmemiştir. Ancak, bundan yaklaşık 50 yıl sonra Cezayir'de Birleşik Devletler Büyükelçiliğinde diplomat sıfatıyla doktorlara yer verildiği, ancak Cezayir Dışişleri Bakanlığının bir süre sonra bu kişilere diplomatik statü tanımayı reddettiği aktarılmaktadır.²⁷ Dolayısıyla, bu aktarımdan da takip edilebileceği üzere, Birleşik Devletler'in mümkün olduğunda Büyükelçiliğinde görev verdiği doktorlara diplomatik statü sağlamaya çalıştığı; bunun mümkün olmadığı durumlarda ise bu kişileri, misyon idarî ve teknik personel kadrosu çerçevesinde görevlendirdiği fark edilmektedir.²⁸

Günümüzde, doktorlara diplomatik bir misyonda diplomatik rütbeli bir görev ancak ataşelik kurumu çerçevesinde sağlanabilecektir. Diplomasi kurumlarındaki yetkilerden biri olarak tanımlanan ataşelerin, genelde, I., II. ve III. Katip gibi elçiliğin bir personeli konumunda oldukları ve kültür, basın, yönetim ve malî konularda görevlendirildikleri, bazı durumlarda diplomatik rütbeyi haiz kılınmışken, bazı durumlarda diplomatik rütbeyi haiz olmadıkları ve nihayetinde statülerinin gönderen dev-

²⁶ Bkz. Hackworth (n 24) 434

²⁷ Bkz. Marjorie M. Whiteman, Digest of International Law, vol. IV (1st edn, Department of State Publication 1970) 28

²⁸ Nitekim Cezayir Dışişleri Bakanlığı Elçilik görevlisi doktor için diplomatik statüyü reddederken, başkentte mevcut diğer devletlerin büyükelçilik kadrolarında ve bu itibarla da SSCB ve Fransa büyükelçiliklerinde doktorların görevlendirildiğini ancak bu kişiler için diplomatik statünün söz konusu edilmediğini vurgulamıştır. Bkz. ibid 28

let tarafından belirlendiği ifade edilmektedir.²⁹ Açıklandığı üzere, bazen diplomatik rütbeyi ihtiva eden, bazen de bu niteliği taşımayan bir kurum olan ataşelik kurumunun kapsayabileceği alanlar arasında sağlık alanının da olduğu doktrinde dile getirilmektedir.³⁰ Daha açık bir ifadeyle, eğer gerek duyulursa sağlık ataşesi veya tıbbî ataşe unvanıyla bir sınıflandırma yapılarak bir doktor görevlendirilebilecektir. Bu duruma ilişkin bir örnek Dr. Şevket Namık ile ilgili Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanmıştır. Türk Büyükelçiliği diplomatik listesinde yer alan Dr. Şevket Namık, kendisini çevreye “tıbbî ataşe” (*medical attaché*) olarak tanıtmış ve Türk Büyükelçiliğinden de, en azından olayın aktarıldığı kadarıyla, o dönemde bu unvana bir itiraz gelmemiştir.³¹ Nitekim günümüzde doktrinde “sağlık ataşesi” (*health attaché*) tanımlanmaktadır ve bu tanım şu şekildedir: “Bir sağlık ataşesi yabancı bir ülkede veya ülkelerde sağlıkla alâkalı bilgileri toplayan, analiz eden ve (ona göre) hareket eden ve kamu sağlığı ve dış ilişkiler paydaşları arasındaki kritik bağları sağlayan bir diplomat olarak tarif edilir”.³²

Bunun dışında, doktorlara, misyonun teknik ve idarî hizmetler kadrosu dâhilinde de görev verilebileceği mütalâa edilebilir. Bu durumda, ilgili şahısların diplomatik rütbeyi haiz olmayacakları açıktır. Öte yandan, görevlerinin de hâliyle daha sınırlı olacağı, daha açık ifade etmek gerekirse, sadece misyon personelinin sağlık sorunları kapsamında

²⁹ Bkz. Gamboa (n 25) 22; Gamboa'nın olağan ataşelik kurumunu tanımladığı, ataşelerin bu tanım dışında da kullanılabildiğine dikkat edilmelidir. Nitekim, Berridge ve Lloyd, bir taraftan diplomatik misyon kadrosunda bulunan bazı yetkililer için kullanılan bir sınıf olabileceğine işaret ettikleri ataşeliğin, aynı zamanda birçok durumda uzmanlık gerektiren bir konuda elçilik kadrosuna dâhil edildikleri ve devletlerin normalde diplomatik kadrosunda yer almamakla birlikte diplomatik statüye haiz kıldıklarını belirtmişlerdir. İlk durumdaki ataşeler için, herhangi bir yeknesak tanımlamanın yapılmayacağını, ancak terimin, bu anlamıyla, genelde III. Kâtibin altında görev alan yetkililer için kullanıldığını belirtirken, ikinci tür ataşeler, yâni uzmanlık gerektiren konuda atananlar içinse, dışişleri dışındaki bir hükûmet dairesinden gönderildikleri için, gönderildikleri birime karşı sorumlulukları olduğunun altını çizmişlerdir. Bkz. Berridge and Lloyd (n 25) 25; Uzmanlık gerektiren konularda atanan ataşelere dair benzer açıklamalar Gamboa tarafından da ortaya konulmuştur. Bkz. Gamboa (n 25) 22; ataşeler, bilhassa tıbbî ataşeler konusunda ayrıca bkz. Brown and others (20); Anıl Çamyamaç, ‘Uluslararası Münasebetler ve Tıbbî Ataşe’ (2020) 1(2) Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 49, 53-56

³⁰ Bkz. Berridge and Lloyd (n 25) 26

³¹ Bkz. Hackworth (n 24) 433-434

³² Bkz. Brown and others (n 20). Ayrıca, bkz. Çamyamaç (n 29) 49, 55-56

olacağı mütalâa edilebilir. Ancak, misyonda bu denli sınırlı görev alanı olacak bir kadronun sağlanması, bilhassa devletlerin ekonomik nedenler ve bunun sonucu tasarruf önemleri neticesinde misyon kadrolarının kısıtlandığı, hattâ belirli misyonların kapatıldığı bir dönemde³³ ne kadar gerçekçi olacaktır tartışılmaya muhtaçtır.

III- Doktorların Misyon Dâhilinde Görev Yapmalarına İlişkin Birtakım Koşulların Tespiti

Doktorların misyon dâhilinde görev yapabilmesi için, özellikle ele alınan örnekler incelenerek, genel olarak belirli birtakım koşulların ortaya konulabileceği düşünülebilir.

Doktor olarak veya daha geniş anlamıyla tıbbî amaçla görevlendirilen bir şahsın gönderen devletin misyonlarında görev yapması için, örneklerden de görülebileceği üzere, birtakım koşulların varlığı aranabilecektir.³⁴ Her şeyden önce, diplomatik listeye elçilik doktoru olarak

³³ Doktrinde, günümüzde, ancak sınırlı sayıda devletin misyonlarında genişlemeye gidebildiği; buna karşılık, birçok devletin ise, yabancı ülkelerdeki misyonlarında başta bütçe kaygıları veya yeterli ve kalifiye insan gücü bulunamaması gibi sebeplerle kısıntıya gittiği bildirilmektedir. Bkz. Kishan S. Rana, ‘Embassies, Permanent Missions and Special Missions’, in Costas M. Constantinou, Pauline Kerr and Paul Sharp (eds), *The SAGE Handbook of Diplomacy* (1st edn, Sage 2016) 149, 153

³⁴ Tabii ki her devlet diplomatik misyonlarında doktorları görevlendirmemektedir. Bu çerçevede, misyonlarında doktor bulundurmayan devletlerin personelinin ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerinden nasıl faydalanacakları akıllara gelmektedir. Bu minvalde, Türkiye Cumhuriyeti’nin yabancı misyonlarındaki personelin sağlık hizmetlerinden nasıl yararlandıklarına dair CİMER üzerinden Dışişleri Bakanlığına yöneltilen soruya dair tarafımıza verilen cevapta yurtdışına atanan sürekli veya geçici personelin tedavi giderlerinin 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nun “Yurtdışı Tedavi” başlığını taşıyan 66’ncı maddesine göre karşılandığı belirtilmiştir. Belirtmek gerekir ki, CİMER üzerinden Dışişleri Bakanlığına 3 Mart 2020 tarihinde dört soru yöneltilmiş, konuya ilişkin bu cevabın da yer aldığı ilk grup cevap 26 Mart 2020 tarihinde CİMER üzerinden tarafımıza ulaşmıştır. 5510 sayılı Kanun’un 66’ncı maddesi şu şekildedir: “63 üncü maddede sayılan sağlık hizmetlerinin yurt içindeki sağlık hizmet sunucularından sağlanması esastır. Ancak;

a) 60 ıncı maddenin birinci fıkrasının (a) bendinin (1) numaralı alt bendinde sayılan genel sağlık sigortalılarından; işverenleri tarafından Kurumca belirlenen usûle uygun olarak veya kamu idareleri için özel mevzuatlarında belirtilen usûle uygun olarak geçici görevle yurt dışına gönderilenlere, acil hallerde,

b) 60 ıncı maddenin birinci fıkrasının (a) bendinin (1) numaralı alt bendinde sayılan genel sağlık sigortalılarından; işverenleri tarafından Kurumca belirlenen usûle uygun olarak veya kamu idareleri için özel mevzuatlarında belirtilen usûle uygun olarak sü-

kaydı geçmiş kişinin yegâne görevinin misyon şefi ve personelinin tıbbi ihtiyaçlarının³⁵ karşılanması olarak mütalâa edilmektedir.³⁶ Ancak, aş-

rekli görevle yurt dışına gönderilenler ile bunların yurt dışında birlikte yaşadıkları bakmakla yükümlü olduğu kişilere,

c) Sağlık Bakanlığının uygun görüşü üzerine yurt içinde tedavisinin yapılamadığı tespit edilen kişilerin, (1)

d) (Ek: 12/7/2013-6495/40 md.) Bu fıkranın (a) ve (b) bentleri kapsamında veya bunların dışında herhangi bir nedenle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde bulunan ve Türk vatandaşı olan genel sağlık sigortalılarının ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin,

e) (Ek: 2/1/2017-KHK-681/78 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7073/77 md.) 60 ıncı maddenin onikinci fıkrası kapsamında genel sağlık sigortalısı sayılanlardan özel mevzuatlarında belirtilen usule uygun olarak sürekli veya geçici görevle gönderilenlere, (2)

sağlık hizmetleri yurt dışında sağlanır”. Buna göre, CİMER aracılığıyla verilen cevapta (29/04/20) yabancı ülkelerde görevlendirilen Dışişleri Bakanlığı görevlileri görev yaptıkları ülkelerdeki sağlık kuruluşlarından tedavi hizmeti aldıkları ve tedavi belgelerini ise Bakanlığa gönderdikleri ifade edilmiştir. Bunun sonrasında, Bakanlıkta gerçekleştirilen incelemeler sonunda Sağlık Uygulama Tebliği’ne göre ödenebilir olan tedavi masraflarının Sosyal Güvenlik Kurumu ve Bakanlık tarafından karşılandığı aktarılmıştır. Bunun ötesinde, eğer görev yapılan ülke devletiyle tedavi masraflarının karşılanmasına yönelik sosyal güvenlik sözleşmesi mevcutsa, personel sağlık hizmetini o ülkedeki anlaşmalı kurumdan almakta ve sonrasında bu masraf doğrudan Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından karşılanmaktadır. CİMER üzerinden verilen cevapta ayrıntıya girilmeksizin Sosyal Güvenlik Kurumunun bu çeşit sosyal güvenlik anlaşması imzaladığı 15 devlet olduğu, bunun onunun sözleşmeli personelin masraflarını, beşinin ise sürekli görevlilerin masraflarını karşılamaya yönelik olduğu belirtilmektedir. Soruların ikinci kısmının cevaplandığı ve tarafımıza CİMER üzerinden 28 Nisan 2020 tarihinde ulaşan metne göre ise, Türkiye’de bulunan yabancı misyon personellerinin sağlık hizmetlerinden yararlanmalarının sağlık sistemi içerisindeki sağlık kurumları ile özel sağlık kuruluşlarına başvurulabilmesi ile olanaklı olduğu ifade edilmiştir. Türkiye dışında, meselâ Danimarka’da yabancı misyon personellerinin ülkeye gelmelerinden sonra en kısa sürede bir doktorla ilişkiye geçmeleri daha sonraki olası tedavi süreçlerinde kendilerine daha kolaylık sağlayacağı ifade edilirken, doktorlara ilişkin bir listenin misyondan edinilebileceğine işaret edilmiştir. Tedavilerde, bilhassa da operasyon veya ekstra hizmetler için beklenilme durumu olduğu, tedavinin zamanında gerçekleştirilebilmesi için misyonun devreye girebileceği uyarılarında da bulunulduğu gözlenmektedir. Bkz. ‘Denmark’, (eDiplomat, 1 December 2004) <www.ediplomat.com/np/post_reports/pr_dk.htm> erişim tarihi 06 March 21.

³⁵ Tıbbi ihtiyaç denildiğinde öncelikle fizikî durum akla gelse de, sağlık bir bütündür. Fizikî sağlık, sağlığın bir ayağını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, ruhsal sağlık da önemlidir. Tam da bu noktada, elçilik personelleri, bilhassa diplomatlar için spesifik belirli durumlarda özellikli bazı düzenlemelere gidilip gidilemeyeceği bile tartışılacaktır. Örneğin, son zamanlarda yapılan bir araştırmada silâhlı çatışmaların veya iç

ğıda belirtileceği üzere, ilgili şahsa verilecek tıbbî ataşelik (sağlık ataşesi) gibi unvanlar sayesinde, daha geniş bir yetki alanı sağlanabilecektir. Özellikle kabûl eden devletin ülkesindeki sağlık konularını yakından takip ederek, kendi devletini bilgilendirmek bunun başında gelebilecektir. Tabî ki, son durumda doğrudan doktorların görevlendirilmeyebileceği de düşünülmelidir.

İkinci koşul, bu kişilerin gönderen devletin vatandaşı olup olmaya- cağı sorunsalıyla alâkalıdır. *Coysgarne* örneğinin de gösterdiği üzere, bu kişilerin vatandaş olma koşulu bulunmamaktadır. Nitekim 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi'nde de diplomatik personelin vatandaş olma zorunlu- luğu bulunmadığı gözlenmektedir.³⁷ Ancak, eğer bu kişiler vatandaş değilse, öncelikle durumlarının kabûl eden devletin iznine bağlı oldukla- rı, aşağıda görüleceği üzere diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan ya- rarlanmalarının oldukça kısıtlı olduğu ifade edilmektedir.

Öte yandan, elçilik doktoru unvanı olan (veya tıbbî ateşe olan) bi- rinin elçiliğin bulunduğu mahalde yer alması gerektiği belirtilmelidir. Bu minvalde, yukarıda da değinilen Dr. *Şevket Namık Hâdisesi*'nde, New York'ta yaşamaya başlayan şahsın dönmesi için Türk Büyükelçiliği ha- berdar edildiğinde, Büyükelçinin Dr. Şevket Namık'ın en kısa süre içeri- sinde büyükelçiliğe dönmesi için emir verdiği bildirilmektedir.³⁸

karşılıklılıkların bulunduğu ülkelerde görevli diplomatların ruhsal anlamda derinden et- kilendikleri rapor edilmektedir. Bkz. Jessamy M. Hibberd, 'Coping with the Impact of Working in a Conflict Zone: A Comparative Study of Diplomatic Staff' (2011) 53(4) Journal of Occupational and Environmental Medicine 352, 357

³⁶ Bu husus 1934 yılında İran Büyükelçisinin Birleşik Devletleri Dışişlerine yönelttiği elçilik doktorunun statüsüne ilişkin soruya cevap olarak Bakanlık tarafından belirtilmiştir. Bu çerçevede, Bakanlık müteakiben bu kişinin Columbia Bölgesi'nde (Was- hington D.C.'yi içeren federal başkent bölgesi) tıbbî faaliyetler için lisans almış veya oranda genel pratisyenlik yapıyorsa kesinlikle diplomatik listeye dâhil edilemeyece- ğini de eklemiştir. Bkz. Hackworth (n 24) 433. Aynı tür husus, Dr. Şevket Namık Hâdisesi'nde de Bakanlık tarafından tekrar edilmiştir. Bkz. ibid 434. Bununla birlik- te, Birleşik Devletler'in Cezayir Büyükelçiliğinde görev yapan doktorların ise, önce- likli görevleri misyon personeline hizmet vermek olarak belirtilirken, âcil durumlarda ve ancak Büyükelçilikten alınan talimatlar doğrultusunda başka yabancı diplomatlara veya Cezayirli yetkililere bakabileceği hususuna da yer verildiği gözden kaçırılma- malıdır. Bkz. Whiteman (n 27) 29

³⁷ 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 8/2 ve 3

³⁸ New York Sağlık Müdürlüğünün Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığına yönelttiği soruya dair Dışişleri Bakanlığının vermiş olduğu cevap için bkz. Hackworth (n 24) 434

IV- Eğer Varsa Tıbbî Personelin Diplomatik Ayrıcalık ve Bağışıklıklardan Yararlanması

Diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanılmasına dair mevcut verilen örnekler ve bazı diğer örnekler tarihsel bir açıdan yaklaşılarak değerlendirildiğinde, doktorların misyon kadrosunda bulunmasına ilişkin belirli birtakım kurallara dair bazı genel çıkarımlar yapılabilecektir. Öncelikle, doktor olarak bildirilmiş ve kabûl edilmiş misyon kadrosundaki (diplomatik kadro veya diğer kadrolarda bulunulsun) kimse- nin, gerçekten bu niteliği haiz olması ve elçilik bünyesinde tıbbî faaliyetleri gerçekleştirmesi gerekmektedir. Yukarıda değinilen 1765 tarihli *Lockwood v. Dr. Coysgarne Dâvası*'nda ortaya konulduğu üzere *bona fide* (iyi niyetli) olmayan şahsın diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanmayacaktır.³⁹

Öte yandan, diplomatik rütbeyi haiz şahıslarla, diplomatik rütbeyi haiz olmayan şahıslar arasında diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan yararlanma konusunda birtakım farklar olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Diplomatik rütbeyi haiz olan doktorlar, kuşkusuz, diplomatik ayrıcalık ve bağışıklıklardan tam bir biçimde yararlanacaklardır. Buna karşılık, doktorlar, eğer diplomatik rütbeyi haiz kılınmazsa, ancak teknik ve idarî hizmetliler sınıfı içerisinde yer alabilecektir.⁴⁰ Bu durumda da, bağışıklıktan yararlanma hususu öncelikle kabûl eden devletin vatandaşı olma- ma veya kabûl eden devletin ülkesinde sürekli ikâmet etmeme koşullarına bağlı olacaktır. Bunun ötesinde, teknik ve idarî hizmetler sınıfı dâhi- linde olacak doktorların, kabûl eden devletin medenî ve idarî yargısından bağışıklığı ancak görevlerinin ifasına dayalı faaliyetlerle sınırlı olacaktır. İlâve etmek gerekir ki, kabûl eden devletin ülkesine getirilecek eşyalar bağlamında bu şahıslar, ancak ilk yerleşme anında vergi, resim ve diğer ücretlerden muaf tutulacaktır.

³⁹ Bu durum doktrinde de açıkça ortaya konulmaktadır. Bkz. John Bassett Moore, A Digest of International Law, vol. IV (1st edn, Government Printing Office 1906) 655

⁴⁰ Nitekim Cezayir Dışişleri Bakanlığının Cezayir'deki Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliğinde görevli olan doktorlara diplomatik statü tanımayacağını bildirmesi üzerine, Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen değeren- dirmede; doktorların bu çerçevede idarî ve teknik personel sınıfına dâhil olacağına, bu durumun görevlerini yerine getirmelerine engel olmayacağına ve bu bağlamda meslekî faaliyetlerini gerçekleştirirken 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi kapsamında bu faaliyetlerinden dolayı Cezayir medenî ve idarî yargısına tâbi olmayacaklarına işaret edilmiştir. Bkz. Whiteman (n 27) 28

Son olarak, yukarıda belirtilen açıklamaların belirgin bir şekilde gösterdiği üzere, diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanılması hususunda gönderen devletin vatandaşı olup olunmaması, daha da sarıh olarak kabûl eden devletin vatandaşı olup olunmaması farklılıklara yol açacaktır. Kabûl eden devletin vatandaşı olanlar, hattâ o devletin ülkesinde sürekli ikamet edenler bu ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanamayacaktır.⁴¹

V- Konuya İlişkin Günümüzdeki Bazı Uygulamalar

Günümüzdeki duruma dair Türk Dışişleri Bakanlığına yöneltilen soruya verilen cevapta, Türk Cumhuriyeti dış temsilciliklerinde tıbbî ataşe, sağlık personeli/tabip kadrosu bulunmadığı belirtilmiştir. Öte yandan, Türkiye Cumhuriyeti nezdinde görevlendirilen misyonların kadrosunda bu şekilde bir kadro olup olmadığına yönelik sarıh bir cevap verilmemiş; yukarıda da belirtildiği üzere, ikili anlaşmalar çerçevesinde bazı devletlerin bu tür görevliler atayabileceği hususuna işaret edilmiştir. Türkiye'deki misyonlar bağlamında açık bir diplomatik listeye ulaşılmadığı için de yine bu konuda kesin bir değerlendirme yapılamamıştır. Her ne kadar günümüzde sağlık/tıp konusunda gerek diplomatik niteliği haiz, gerek diplomatik niteliği haiz olmayan misyon görevlilerinin bulunmadığı sonucuna ulaşılabilsede, daha önceden bu tür kadroların misyon bünyesinde ikame edildiği de bir gerçektir.⁴²

Amerika Birleşik Devletleri'nin 2018 yılında Washington D.C.'deki misyonlara dair yayınlamış olduğu liste değerlendirildiğinde

⁴¹ 1961 tarihli Viyana Sözleşmesi m. 37/2 ve m. 38/1

⁴² Metin içerisinde yer verilen Dr. Şevket Namık Hâdisesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bunun yanı sıra, bir diğer örnek meselâ Prof. Dr. Can Solakoğlu'na dair verilebilir. Prof. Dr. Solakoğlu'nun 1997 ilâ 2000 yılları arasında Washington D.C.'deki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliğinde askerî tıbbî ataşe görevinde bulunduğu aktarılmaktadır. Bkz. Nurullah Ermiş, Kaan Erler and İ Teoman Benli, 'Prof. Can Solakoğlu, M.D.' (2017) 28(4) Journal of Turkish Spinal Surgery 283, 286. Buna karşılık, tarafımızca CİMER üzerinden T.C. Dışişleri Bakanlığına sorulan soruya sadece genel olarak "sağlık alanında ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olarak bazı ülkeler 'sağlık ataşesi' veya 'sağlık ataşe yardımcısı' unvanları ile diplomatik ajan/konsolosluk memuru statüsünde personel ataması yapabilmektedir" şeklinde bir cevap (29 Nisan 2020 tarihli cevap) verilmiştir. Tabii ki, doktor olmaları zorunluluğunun bulunmadığına da haklı olarak işaret edilmiştir. Verilen cevap analiz edildiğinde, Türkiye nezdinde konuya ilişkin ikili anlaşmalar çerçevesinde bu şekilde atamaların yapılabildiği anlaşılmakta ise, Türkiye'nin bu şekilde bir atama yapıp yapmadığı ise açık değildir.

başına sağlık veya tıp unvanı getirilmiş az da olsa belirli sayıda misyon personeli bulunduğu görülmektedir.⁴³ Benzer bir duruma İngiltere'nin yayınlamış olduğu diplomatik listede de rastlanmaktadır.⁴⁴

Her ne kadar, Türkiye'nin dış temsilciliklerinde bu şekilde bir kadro bulunmadığı sonucu çıkarılabilirse de, son yaşanan COVID 19 salgını dünyayı insanlığın bugüne kadar yaşamadığı bir durum ve panikle karşı karşıya bırakmış görünmektedir. Bu salgından çıkartılabilecek derslerden biri, belki de en önemlisi, devletler arasında sağlık alanında daha yoğun işbirliğinin sağlanması gereği olmaktadır. Bu itibarla, sadece Türkiye'nin değil, tüm dünya devletlerinin, en azından belirli kilit noktalar olarak gördükleri dış temsilciliklerinde bir sağlık ataşesi bulundurmaları, hem sağlık alanında etkin irtibatın ve koordinasyonun sağlanmasında, hem de devletlerin gerekli uyarıları alarak kendi ülkelerinde getirecekleri önlemleri daha hızlı bir şekilde hayata geçmelerini sağlamakta daha etkin olacağı kanısındayız.⁴⁵

Sonuç

Uluslararası diplomasi hukuku çerçevesinde diplomatik misyonlarda doktor unvanı ile kişilerin bulunup bulunmayacağı ve eğer bulunuyorlarsa bunlarının hukukî statülerinin ne olabileceği hususlarının kısaca ele alındığı bu tahlilde ulaşılan sonuçların sıralanması gerekirse:

- Eski tarihlerden beri elçiler ve murahhaslar maiyetlerinde doktor bulundurabilmişlerdir.

⁴³ Amerika Birleşik Devletleri'nin 2018 yılında yayınlamış olduğu diplomatik liste irdelendiğinde altı devletten üçü (Kanada, Kuveyt, Suudi Arabistan) "Sağlık Ataşesi" (Health Attaché), üçü (Japonya, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri) ise "Tıbbî Ataşe" (Medical Attaché) bulunmaktadır. Bkz. United States Department of States, 'Diplomatic List' Fall 2018 <www.state.gov/wp-content/uploads/2018/12/Diplomatic-List—Fall-2018.pdf> Erişim Tarihi 30 March 20. Ayrıca, bkz. Çamyamaç (n 29) 49, 57-58

⁴⁴ İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan liste incelendiğinde tıbbî ataşe veya sağlık ataşelerine yer verildiği, bazı misyonların sağlık/tıp büroları olduğu, bazılarının tıbbî bölümleri olduğu gözleniyor. Bu devletler şu şekilde sıralanabilir: Birleşik Arap Emirlikler, Irak, Kanada, Katar, Kuveyt, Malta, Suudi Arabistan ve Umman. Bkz. Foreign and Commonwealth Office, 'The London Diplomatic List' (Last Revised at 05 March 2020) <<https://data.gov.uk/dataset/ac361893-3037-461e-8545-a7004f63ab42/the-london-diplomatic-list-blue-book>> Erişim Tarihi 30 March 20. Ayrıca, bkz. Çamyamaç (n 29) 49, 58

⁴⁵ Bkz. Çamyamaç (n 29) 49, 61-62

- Doktorlar, tarihsel perspektiften bakıldığında, temelde misyon personelinin tıbbî ihtiyaçlarını gerçekleştirmek için kullanılmıştır. Ancak, bu durumun istisnalarının olduğu da fark edilmektedir. Meselâ 1916'da Amerika Birleşik Devletleri Berlin Büyükelçiliğinde görev verilen tıbbî ataşelerin görevlerinin temelde dönemin savaş esirleriyle ilgili olduğu ifade edilmelidir.

- Misyonda görev verilen doktorlar, diplomatik rütbeyi haiz kılınabilecekleri gibi diplomatik rütbeyi haiz kılınmayabilirler. İkinci durumda, doktorların misyonun teknik ve idarî kadrosunda yer alabileceği düşünülebilecektir. Öte yandan, diplomatik rütbe ile vasıflandırılacaklarsa, muhtemelen tercih edilebilecek kadro sağlık veya tıbbî атаşe olacaktır.

- Misyonda görev verilen doktorların diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanması ve özellikle bu yararlanmanın derecesi çeşitli koşullara bağlıdır. Bu koşullar içerisinde diplomatik rütbeyi haiz olup olmamalarına, kabûl eden devletin vatandaşı olup olmamalarına veya o devletin ülkesinde sürekli ikâmet edip etmemelerine ve hattâ iyiniyetli olup olmamalarına bağlı olacaktır.

- Günümüzde, sınırlı da olsa bazı devletlerin misyonlarında bu tür kadrolara yer verilebildiği görülmektedir. Bilhassa değişen dünya ihtiyaçları sağlığın önemini özellikle diploması alanında da kendisini hissettirmektedir. Ancak, dikkat edilmesi gereken, daha geniş yetkileri haiz olacak bu görevin verileceği kişilerin sadece tıbbî bilgilere sahip olmasının yetmeyeceği, aynı zamanda diplomasinin inceliklerine de vâkıf olmalarının gereğidir. Bu bağlamda, bu görevin doğrudan doktorlara verilemeyebileceği de düşünülebilir.

- Günümüzde Türk Dışişleri Bakanlığı bünyesinde sağlık атаşesi veya tıbbî атаşe diye bir kadro bulunmadığı belirtilmektedir. Ancak, COVID 19'un da gösterdiği üzere, bu tip bir kadronun özellikle stratejik merkezlerde bulundurulması ve oralardan doğrudan bilgi sağlanması faydalı, hattâ bazı durumlarda hayatî öneme sahip olabilecektir.

KAYNAKÇA⁴⁶

Uluslararası Sözleşmeler ve Diğer Belgeler

1961 tarihli Diplomatik İlişkilere Dair Viyana Sözleşmesi.

1963 tarihli Konsolosluk İlişkilerine Dair Viyana Sözleşmesi.

⁴⁶ Metin içerisinde giriş kısmında değinilen ve konuyla doğrudan ilgili olmayan kaynaklara (dipnot 1 ve 2'de yer alan kaynaklar) kaynakçada yer verilmemiştir.

2006 tarih ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu.

Kitaplar

Barnewall RV and Cresswell C, Reports of Cases Argued and Determined the Court of King's Bench, vol. I (1st edn, J. Butterworth and Son 1823).

Berridge GR and Lloyd L, The Palgrave MacMillan Dictionary of Diplomacy (3rd edn, Palgrave MacMillan 2012).

Burrow J, Reports of Cases Adjudged in the Court of King's Bench, vol. III (1st edn, Butterworth and Son, London MDCCLXXI).

Bynkershoek van C, De foro legatorvm liber singvlaris (A Monograph on the Jurisdiction over Ambassadors in Both Civil and Criminal Cases) (Gordon J. Laing tr, Clarendon Press 1946).

Çamyamaç A and İnci ZÖ, Uluslararası Hukuk ve Ceza Hukuku Yönleriyle Diplomatik Bir Bağışıklık Olarak Ceza Yargısından Bağışıklık (1st edn, Seçkin 2020).

Denza E, Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations (4th edn, Oxford University Press 2016).

Elgood C, A Medical History of Persia and the Eastern Caliphate (From the Earliest Times until the Year A.D. 1932) (1st edn, Cambridge University Press 1951).

Gamboa MJ, A Dictionary of International Law and Diplomacy (1st edn, Central Lawbook Publishing Co., Inc., & Oceana Publications, Inc. 1973).

Hackworth GH, Digest of International Law, vol. IV (1st edn, United States Government Printing Office 1942).

McClanahan GV, Diplomatic Immunity: Principles, Practices, Problems (1st edn, Hurst & Company, London 1989).

Moore JB, A Digest of International Law, vol. IV (1st edn, Government Printing Office 1906).

Oelfke C, Vienna Convention on Diplomatic Relations of 18 April 1961: Commentaries on Practical Application (1st edn, BWV: Berliner Wissenschaft-Verlag 2018).

Reçber K, Diplomasi ve Konsolosluk Hukuku (Dora Yayınları 2011).

Whiteman MM, Digest of International Law, vol. IV (1st edn, Department of State Publication 1970).

Makaleler

‘News of the Alumni’ The Tripod (Hartford, Connecticut, 10 March 1916) 1-4

Blum YZ, ‘Diplomatic Agents and Missions’, in Rudolf Bernhardt (ed), Encyclopedia of Public International Law: International Relations and Legal Cooperation in General-Diplomacy and Consular Relations, vol 9, (1st edn, North-Holland 1986) 89-94

Çamyamaç A, ‘Uluslararası Münasebetler ve Tıbbî Ataşe’ (2020) 1(2) Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 49-65

Deák F, ‘Classification, Immunities and Privileges of Diplomatic Agents’ (1928) 1(3) Southern California Law Review 209-252

Drocourt N, ‘Christian-Muslim Diplomatic Relations. An Overview of the Main Sources and Themes of Encounter (600-1000)’, in David Thomas and Alexander Mallett (eds), Christian-Muslim Relations. A Bibliographical History, vol. 2 (900-1050) (1st edn, Brill 2010) 29-72

Ermiş N, Erler K and Benli İT, ‘Prof. Can Solakoğlu, M.D.’ (2017) 28(4) Journal of Turkish Spinal Surgery 283-288

Farooqi NR, ‘Diplomacy and Diplomatic Procedure under the Mughals’ (2004) 7(1) Medieval History Journal 59-86

Hibberd JM, ‘Coping with the Impact of Working in a Conflict Zone: A Comparative Study of Diplomatic Staff’ (2011) 53(4) Journal of Occupational and Environmental Medicine 352-357

Hill DJ, ‘The Classification of Diplomatic Agents’ (1927) 21(4) American Journal of International Law 737-742

Rana KS, ‘Embassies, Permanent Missions and Special Missions’, in Costas M Constantinou, Pauline Kerr and Paul Sharp (eds), The SAGE Handbook of Diplomacy (1st edn, Sage 2016) 149-160

Salmon JJ, ‘Members of the Staff of Diplomatic Missions’, in Rudiger Wolfrum (ed), Max Planck Encyclopedia of Public International Law (On-line edn, April 2009) <<https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e962>> Erişim Tarihi 01 July 17

İnternet Üzerinden Ulaşılan Kaynaklar

Brown MD, MacKey TK, Shapiro CN, Kolker J and Novotny TE, ‘Bridging Public Health and Foreign Affairs: The Tradecraft of Global Health Diplomacy and the Role of Health Attachés’ (2014 September) 3(3) Science & Diplomacy <https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/46453714/Bridging_Public_Health_and_Foreign_Affai20160613-23878-1l3sfp5.pdf> Erişim Tarihi 31 March 20.

United States Department of States, ‘Diplomatic List’ Fall 2018 <www.state.gov/wp-content/uploads/2018/12/Diplomatic-List---Fall-2018.pdf> Erişim Tarihi 30 March 20.

Lohof TL, ‘Berlin Embassy of James Watson Gerald: Reflections of a Diplomatic Paradigm Shift 1913-1917’ (Master of Art Thesis, Montana University 1997) <<https://scholarworks.umt.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5748&context=etd>> Erişim Tarihi 03 July 21.

Foreign and Commonwealth Office, ‘The London Diplomatic List’ (Last Revised at 05 March 2020) <<https://data.gov.uk/dataset/ac361893-3037-461e-8545-a7004f63ab42/the-london-diplomatic-list-blue-book>> Erişim Tarihi 30 March 20.

‘Denmark’, (eDiplomat, 1 December 2004) <www.ediplomat.com/np/post_reports/pr_dk.htm> erişim tarihi 06 March 21.